

○ Over de gevaarlijkheid van mijn literatuur

- Een wensprogramma -

Ter afsluiting van het Internationaal Literatuurfestival Amsterdam 'Gevaarlijke literatuur / Writing on the edge', georganiseerd door Literaire Podia Amsterdam, hield Gustav Ernst een korte lezing over het gevaar van zijn literatuur. De avond vond plaats op 5 februari 2005 in De Balie te Amsterdam. Tom Kleijn vertaalde de voordracht speciaal voor Theater Schrift Lucifer.

Gustav Ernst

vertaling Tom Kleijn

Mijn literatuur staat niemand naar het leven, is dus niet gevaarlijk. Ze is niet verplicht, ze hoeft niet onder bedreiging van straf gelezen, geapprecieerd, geliefd en geaccepteerd te worden, zodat daarmee onvermijdelijke schade kan worden aangericht. Men is niet weerloos aan haar overgeleverd. Men hoeft mijn stukken niet te zien, mijn boeken niet te lezen, dus niet innerlijk in de moeilijkheden te raken, wanneer men dat niet wil. Blijkbaar raken sommigen echter heel graag in die moeilijkheden, ongetwijfeld omdat het niet alleen moeilijkheden zijn, maar ook genot, lust, herkenning, avontuur, verfrissing, opwinding, afwisseling, kortom de specifieke, productieve moeilijkheden van de kunst.

De gevaarlijkheid van mijn literatuur is dus hoogstens secundair. Ze speelt zich af binnen de kunst en binnen haar

receptie. Men kiest dus - indien men mijn boeken leest, mijn stukken ziet - niet in eerste instantie voor de gevaarlijkheid, maar voor mijn kunst waarin het heel goed plotseling gevaarlijk kan worden. Maar voor wie, voor wat gevaarlijk? Voor onze goede smaak? Voor onze vastgeroeste idee van moraal? Voor onze goed bewaakte taboes? Voor het verdrongene, het weggemoffelde, datgene wat we niet willen toegeven? Voor hartverwarmende literatuur- en theaterervaringen? Voor het denkbeeld dat literatuur en kunst het Hogere moeten zijn en niet gedrenkt in het vuil van het alledaagse? Gevaarlijkheid dus als duurzame verstoring van het akkoord dat we hebben gesloten, van onze afgesproken visie op de dingen?

Die gevaarlijkheid wens ik in ieder geval voor mijn literatuur. Van die gevaarlijkheid kan ik in mijn literatuur nooit genoeg krijgen. Niet omdat ik de mensen wil kwellen, aanvallen en te kijk zetten, maar omdat ik bepaalde houdingen - gevoelshoudingen, geesteshouding, kunsthoudingen - wil kwellen, aanvallen en te kijk zetten. Die namelijk, die verhinderen dat te zien, te voelen, te horen, waarvan ik denk dat het gezien, gevoeld, gehoord moet worden en ook, *hoe* ik denk dat gezien, gevoeld, gehoord moet worden als correctief, als tegengif voor alles wat we dagelijks via de media te horen, te voelen en te zien krijgen, en wel zo onvermoeibaar en bruto en intensief, dat we door louter beelden helemaal niets meer zien, door louter voorgeschreven gevoelens helemaal niets meer voelen, door louter meningen en warenhuismuzak helemaal niets meer horen.

Voor deze hele zoi die wij op ons gesmeten en in ons naar binnen gepropt krijgen, kan toch - zo schijnt het - helemaal niets anders meer gevaarlijk worden dan de kunst, of een aanslag, die onze kijk op de dingen tot nu toe en onze meningen tot nu toe aan flarden scheurt en bloederig op straat werpt, zodat eindelijk iedereen wel *moet* zien, wat voor zoi onze ogen heeft dichtgeplakt en onze oren dichtgesmeerd, zodat we helemaal niet meer konden waarnemen wat er aan de hand is, wat er in ons aan de hand is en in onze steden en in de winstverslaafde en machtsverzielte hersenkronkels en borstkassen van onze politici en maatschappelijke verantwoordelijkheidsdragers.

Zo probeer ik bijvoorbeeld op de meest uiteenlopende manieren met literaire middelen, met verrassende strategieën, met geforceerde inhoudelijke en talige heftigheid gevaarlijk te worden voor de vanzelfsprekendheid, waarmee geweld in het klein en in het groot wordt uitgedacht, uitgeoefend en aanvaard. Wat dat betreft ken ik geen consideratie en geen grenzen. En zeker ook indachtig het feit dat deze gevaarlijkheid ondanks mijn af en toe excessief onbetamelijk literair gedrag heel wel binnen de perken blijft, omdat ze afhankelijk is van de verbreiding van mijn literatuur, die van haar kant afhankelijk is van de machtsverhoudingen binnen de media, het literaire bedrijf, de cultuurpolitiek of ook de theaterpolitiek, die uit de samenstelling van het repertoire af te lezen valt. En machtsverhoudingen zijn nu eenmaal geweldsverhoudingen en er nadrukkelijk niet erg gek op in het openbaar voor schut te worden gezet.

U weet misschien dat wij sinds het jaar 2000 een regering in

Oostenrijk hebben waaraan ook een rechtse radicale partij deelneemt. Uit woede daarover heb ik een boek geschreven, waarin de vrouw van de bondskanselier, die als christen-democraat de rechtse radicalen in de regering mee heeft helpen toelaten, zich van haar man wil laten scheiden. In een monoloog geeft ze de redenen voor haar besluit en houdt ze haar man voor, hoe hij niet alleen in zijn politiek, maar ook in zijn houding tegenover haar al een heleboel trekken van de rechtse radicalen heeft overgenomen en onbarmhartig, autoritair, ongevoelig voor menselijke problemen, machtsbelust en brutaal is geworden, hoe hij zich dus in toenemende mate ook in hun huwelijksleven tot een klein monster ontwikkelt, met wie ze niet langer wil samenleven. Het was een poging politiek gedrag in tussenmenselijk gedrag en als tussenmenselijk gedrag duidelijk te maken en gevaarlijk te worden voor de bondskanselier en zijn herverkiezing.

Maar mijn literaire inspanningen zijn niet gevaarlijk voor hem geworden. Veel mensen hebben het boek gelezen. Iedereen heeft zich er in lovende woorden over uitgelaten en de radicaliteit ervan geprezen. Maar diezelfde bondskanselier heeft kort daarop de volgende verkiezingen met een nog grotere meerderheid gewonnen en de regering met de rechtse radicalen voortgezet. Ikzelf bleef gespaard - misschien: nog. En misschien precies daarom, omdat hij zijn verkiezingsoverwinning ook tegen mij had behaald. Alleen een televisiebijdrage over mijn boek kwam de publieke zender op een stevige berisping van de kant van de bondskanselarij te staan. Maar daarvan drong niets tot de openbaarheid door.

Om geweld voelbaar te maken, probeer ik het - zoals ook in dit zagezegd uitgesproken politieke boek - vooral in het

tussenmenselijk gedrag op te sporen, het daar te beschrijven en voelbaar te maken, waar het de mensen rechtstreeks treft. En in een taal die je zo ongewoon en rauw mogelijk op je dak valt, die oneerbiedig is, vulgair is en af en toe ontluistert en die de bloemrijke, geruststellende en nadrukkelijk literair gehouden literatuurtaal en de daarmee verbonden sociaal aanvaarde goede literatuursmaak krachtig met voeten treedt. Om het, wanneer het met de gebruikelijke taal niet meer lijkt te lukken, het in de hoofden naar binnen te krijgen met een ongewone, brute, shockerende voorstelling te proberen de pantsers te doorboren die de zintuigen daarachter zo vernietigend stompzinnig houden.

Daarbij hecht ik er waarde aan in ieder geval vermakelijk te zijn. "*Witz ist mir wichtig!*" Met gruwel en verschrikking grappen uithalen doe ik bijzonder graag - een, ik geef het toe, bijzonder doortrapte en niet geheel onomstreden pantserdoorborende esthetica, die niet ieders smaak is. Maar ze werkt.

In mijn toneelstuk *Faust* bijvoorbeeld, dat ook hier in Amsterdam – in de vertaling van Tom Kleijn - door de Trust is gespeeld, is het hoofdthema het geweld, waarbij ik vooral bij de Weense voorstelling kon merken, hoezeer bepaalde beelden, die Theu Boermans in zijn regie ook in Wenen ongeveer op dezelfde manier theatraal in scène heeft gezet en versterkt, voor de toeschouwers heel wel gevaarlijk zijn geworden. Niet weinigen van hen waren na de voorstelling werkelijk geschokt en kregen er geen woord uit en gingen nog eens en nog eens naar de voorstelling kijken om de zaak grondig te onderzoeken, hun gevoelens daarbij te doorgronden en er meester van te worden. En ook mijn

nieuwe roman *Grado. Süße Nacht* is voor sommige lezers en hun voorstellingen van lichamelijke- en liefdesrelaties gevaarlijk geworden. Ze vertelden me dat ze niet verder hadden kunnen lezen. Dat betekent, dat er tijdens het lezen iets gevaarlijk dicht in hun buurt is gekomen, hen heeft bedreigd, ze hebben het boek een tijdje weg moeten leggen om het gevaar voor hun welbevinden dat blijkbaar groter werd, weer langzaam af te laten nemen, uit te bannen. Iets in hen is doorbroken en losgewoeld. Volkomen onverwacht zijn ze plotseling uit de gezellige leesstemming in een heel andere, extreem ongezellige stemming gekiept, waar schel alarmklokken begonnen te luiden: Opgepast, er dreigt gevaar!

De roman *Grado. Süße Nacht* gaat over een man die een hem onbekende vrouw, die hij aardig vindt en die hij voor een diner heeft uitgenodigd, de hele avond vertelt, waarom hij in geen geval met haar zou willen slapen, maar liever naar huis gaat en masturbeert, wat voor een moeilijkheden hij met haar lichaam zou kunnen hebben, maar zij ook met het zijne. Hij beschrijft afschuw en angst en extreme seksuele praktijken, die hij zich echter alleen in zijn fantasie toestaat. Dit boek was een poging de blik op die innerlijke processen in het seksuele leven te concentreren, die zelden toegegeven, zelden bewust waargenomen en uitgesproken worden, maar die wel het liefdesleven wezenlijk meebepalen. Deze niets ontziende concentratie daarop en alleen daarop schijnt het gevaarlijke aan dit boek te zijn. Gevaarlijk voor wat? Voor het beeld van de romantische liefde? Voor leesgewoontes? Voor de vertrouwde en heden ten dage in de maatschappij, in de literatuur en in de media geaccepteerde voorstelling van seksualiteit?

Ik schrijf in Oostenrijk en onder omstandigheden die mijn literatuur - hoe gevaarlijk ik haar ook zou willen hebben - maar heel bescheiden gevaarlijk maken, in vergelijking met die landen - wanneer ik aan het lot van heel wat van mijn collega's denk - waar de gevaarlijkheid van de literatuur minder in het gevaar voor het innerlijke evenwicht van de lezer en voor de leesgewoonten bestaat, maar veeleer in het gevaar voor de collega's zelf, die worden vervolgd, gedood en verdreven. Wat mij echter alleen maar aanmoedigt om, nu ik nog niet op zo'n manier in gevaar ben, met mijn literatuur op mijn manier voor deze wereld gevaarlijk te zijn. Ik geloof dat er mogelijkheden genoeg voor zijn. De wereld heeft het nodig.

Gustav Ernst is (theater)auteur. Voor de Trust/Theatercompagnie schreef hij Bloedbad, Faust en Lysistrata. Dit artikel werd eerder voorgedragen door de auteur ter afsluiting van het Internationaal Literatuurfestival Amsterdam 'Gevaarlijke literatuur / Writing on the edge', georganiseerd door Literaire Podia Amsterdam (5 februari 2005, De Balie Amsterdam). Tom Kleijn vertaalde de voordracht speciaal voor Theater Schrift Lucifer. Met speciale dank aan SLAA (Stichting Literaire Activiteiten Amsterdam).